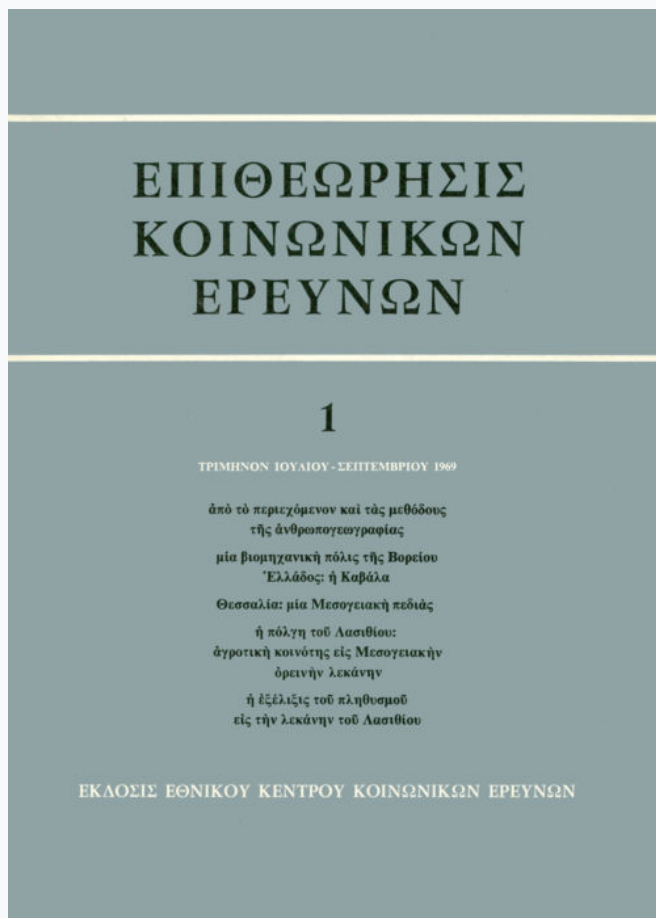

The Greek Review of Social Research

Vol 1 (1969)

1

Από το περιεχόμενον και τας μεθόδους της ανθρωπογεωγραφίας

Michel Sivignon

doi: [10.12681/grsr.519](https://doi.org/10.12681/grsr.519)

Copyright © 1969, Michel Sivignon

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Sivignon, M. (1969). Από το περιεχόμενον και τας μεθόδους της ανθρωπογεωγραφίας. *The Greek Review of Social Research*, 1, 3–7. <https://doi.org/10.12681/grsr.519>

ἀπὸ τὸ περιεχόμενον
καὶ τὰς μεθόδους
τῆς
ἀνθρωπογεωγραφίας

ὑπὸ
Michel Sivignon

Εἰς τὸ παρὸν τεῦχος τῆς Ἐπιθεωρήσεώς μας παρουσιάζομεν ὀρισμένας ὄψεις τῆς ἀνθρωπογεωγραφίας τῆς Ἑλλάδος. Μὲ τὴν εὐκαιρίαν αὐτήν, νομίζομεν ὅτι θὰ εἶναι χρήσιμοι διὰ τὸν ἀναγνώστην μερικά γενικαὶ γνώσεις, ὡς καὶ σκέψεις εἰς τὰς ὁποίας καταλήξαμεν διὰ τῶν ἐρευνῶν μας ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ.

τὸ γεωγραφικὸν τοπίον

Ἡ ἀνθρωπογεωγραφία ἐνεφανίσθη εἰς τὴν ἀρχὴν ὡς ἀποκλειστικὸς *περιγραφικὴ* ἐπιστήμη, παρέμεινε δὲ κατὰ μέγα μέρος τοιαύτη μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 19ου αἰῶνος. Ἀπαιτεῖτο τότε νὰ περιγραφῶν, διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν Εὐρωπαίων ἢ τῶν Ἀμερικανῶν, αἱ μακρὶναι καὶ μυστηριώδεις ἀκόμη περιοχαὶ αἱ ὁποῖαι συνεχῶς ἀνεκαλύπτοντο. Μετὰ τὴν πρώτην φάσιν, ἡ ἐπιστήμη αὐτὴ εἰσῆλθεν εἰς τὸ στάδιον τῆς *ἐρμηνείας*.

Εἰς τὴν Γαλλίαν, ἰδρυτὴς τῆς ἀνθρωπογεωγραφίας ὑπῆρξεν ὁ Paul Vidal de la Blache.¹ Οὗτος ὥρισε τὴν ἐπιστήμην αὐτὴν ὡς «περιγραφὴν καὶ ἐρμηνείαν τῶν τοπίων». Ἀλλὰ ὁ ὅρος *τοπίον* κατὰ τὸν Vidal de la Blache ἔχει μίαν ἔννοιαν ἄρκετὰ ἰδιόμορφον: εἶναι τὸ περιβάλλον ἐντὸς τοῦ ὁποίου διαβίῃ μία ἀνθρωπίνη κοινότης. Τὸ γεωγραφικὸν αὐτὸ τοπίον εἶναι δυνατὸν νὰ προσεγγίξῃ πολὺ ἓν τοπίον φυσικόν: πρόκειται δι' ὄλας ἐκεῖνας τὰς περιοχὰς ὅπου οἱ *καταναγκασμοὶ τοῦ περιβάλλοντος* εἶναι ἰδιαίτερος ἰσχυροὶ καὶ αἱ ἀνθρώπινα ὁμάδες ἰδιαίτερος ὀλιγάριθμοι ἢ τεχνολογικῶς πτωχαί. Εἰς τὴν κατηγορίαν αὐτὴν ἀνήκουν τὰ ὄσα τῶν Ἰσημερινῶν, πολλοὶ τροπικαὶ ἔρημοι, αἱ παγωμένα ἔρημοι τῆς Ἀρκτικῆς ἢ τῆς Ἀνταρκτικῆς. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ὅμως, ἡ ἀνθρωπογεωγραφία, ἐξ ὀρισμοῦ, ἐξετάζει τοπία μεταμορφούμενα ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου ἢ, ὅπως λέγουσιν οἱ Γερμανοὶ, «τοπία πολιτισμικά» (*Kulturlandschaft*). Ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν, δυνάμεθα νὰ ὀμιλῶμεν διὰ τοπία *ἀστικά*, *βιομηχανικά*, *γεωργικά* ἢ *ἀγροτικά*.

Μὲ αὐτὸν τὸν ὀρισμὸν, συνεπῶς, τὸ τοπίον εἶναι δεδομένον σύνθετον. Οὕτω, ἓν τοπίον ἀστικόν, ὡς π.χ. τῶν Ἀθηνῶν, εἶναι δυνατόν νὰ ἀναλυθῇ εἰς σειράν στοιχείων:

— ἡ *τοποθεσία* ὅπου ἔχει κτισθῆ ἢ πόλις, μετὰ τῶν ὄρεινῶν τῆς περιχαρακωμάτων (συνόρων) καὶ τῶν λόφων οἱ ὁποῖοι διεδραμάτισαν τόσον σημαντικὸν ρόλον εἰς τὴν ἀνάπτυξίν τῆς·

— ἡ *θέσις* τῆς πρωτεύουσος ἐντὸς τῆς περιοχῆς τῆς, δηλαδὴ τὸ «ἀνοιγμά» τῆς πρὸς τὴν θάλασσαν, καθὼς καὶ αἱ δίοδοι ἐπικοινωνίας (διάσελα) πρὸς Βορρᾶν, πρὸς τὰ Μεσόγεια, πρὸς τὴν Πελοπόννησον (ὑπὸ εὐρύτεραν ἔννοιαν, ἡ θέσις τῆς πρωτεύουσος ἐντὸς τῆς ἑλληνικῆς ἐπικρατείας καὶ ἀκόμη ἐντὸς τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου)·

1. Βλέπε εἰδικότερον τὸ ἔργον τοῦ *Principes de géographie humaine*, Paris 1922.

—ἡ ἐπίδρασις τοῦ κλίματός της: ἀπὸ αὐτὴν ἐξαρτῶνται μερικῶς ἡ μορφή τῶν οικημάτων· ἐξ ἄλλου, τὸ ξηρὸν κλίμα ἀπαιτεῖ πολυέξοδα ἔργα διὰ τὴν ὑδρευσιν τῆς πόλεως·

—τέλος, ἡ μορφή τῶν διαφόρων συνοικιῶν της, ἡ οἰκονομικὴ τὴν λειτουργία, ἡ κοινωνικὴ σύνθεσις τοῦ πληθυσμοῦ τῶν¹ ἐρμηνεύονται ἐκ τοῦ ἀστικού αὐτοῦ τοπίου.

Κάθε τοπίον εἶναι βεβαίως μοναδικόν. Ἡ ἀνθρωπογεωγραφία ὁμως, ὡς καὶ αἱ λοιπαὶ ἐπιστῆμαι, χρησιμοποιεῖ τὴν μέθοδον ἢ ὅποια ἄγει ἐκ τοῦ εἰδικοῦ εἰς τὸ γενικόν.

Ἀπησχολήθη, συνεπῶς, ἡ ἀνθρωπογεωγραφία μὲ τὴν κατάταξιν τῶν τοπίων εἰς διαφόρους τύπους, συγκρινούσα αὐτὰ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν μορφήν καὶ τὴν γένεσιν τῶν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, διακρίνομεν διαφόρους τύπους μεσογειακῶν τοπίων. Ὁ πλέον γνωστός ἴσως εἶναι τὸ τοπίον τῆς *huerta*, τὸ ὁποῖον ἀποτελοῦν αἱ ἄρδευόμεναι μεσογειακαὶ πεδιάδες αἱ ἀφιερωμέναι εἰς δενδρῶδεις καλλιεργεῖας ἢ εἰς λαχανικά. Εἰς τὴν Ἑλλάδα, τόσον ἡ Μεσσηνιακὴ πεδιάς ὅσον καὶ ἡ Ἀργολικὴ, καθὼς καὶ ἡ παραλιακὴ ζώνη ἢ ὅποια ἐκτείνεται ἀπὸ τῆς Κορίνθου μέχρι τῶν Πατρῶν, εἶναι *huertas*, χωρὶς ὁμως αὐτὸ νὰ σημαίνει ὅτι δὲν παραλλάσσουσιν. Ἐν ἐκ τῶν καθηκόντων τῆς ἀνθρωπογεωγραφίας εἰς τὴν Ἑλλάδα θὰ εἶναι ἀκριβὴς ἡ ἀπογραφὴ καὶ ἡ κατάταξις τῶν ἀγροτικῶν τοπίων, ἡ σύγκρισίς των πρὸς τὰ τοπία τῆς Μεσογείου ἐν γένει καὶ τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου εἰδικώτερον.

Ἡ ἀνάλυσις ἐνὸς γεωγραφικοῦ τοπίου δὲν εἶναι μόνον *στατική*²· διότι ὀλόκληρον τὸ τοπίον ἐμφανίζει τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς γενέσεως καί, εἰς ὀρισμένον βαθμόν, τῆς μελλοντικῆς του ἐξελιξέως. Ἄς λάβωμεν ὡς παράδειγμα ὄρεινόν τοπίον τῆς βορείου Πίνδου. Ἐδῶ, ἡ περιγραφὴ μόνον τῆς μορφῆς τοῦ ἀναγλύφου, τῆς *γλωϊόδος*, τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῆς βλαστήσεως ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων δὲν ἐπαρκεῖ. Ἡ σύνθεσις ἐκάστης *φντοκοινωνίας* δίδει μίαν εἰκόνα τῆς *δυναμικῆς* τοῦ τοπίου: τὸ ἀνώτατον ὄριον ἐμφανίσεως τῆς ὀξυᾶς, παραδείγματος χάριν, δὲν ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ φυσικὸν ἀνώτατον ὄριον τῆς ζώνης της, ἀλλὰ πρὸς ἐκεῖνον τὸ ὁποῖον θέτει εἰς αὐτὴν ἡ ὑπερβολικὴ ἐπέκτασις τῶν *βοσκοτόπων* ἐκ τῶν ὑψηλῶν περιοχῶν. Ἡ ἐξάπλωσις, ἐπίσης, τῆς πτέριδος ἐκφράζει τὰς δυσμενεῖς συντελεῖς τῆς *ληστορικῆς βοσκῆς*. Εἶναι λοιπὸν δυνατόν, βάσει τῶν ἀνωτέρω παρατηρήσεων, νὰ προσδιορίσωμεν κατὰ πόσον ἐν τοιοῦτο φυσικῶν τοπίων εὐρίσκειται ἐν ἰσορροπία, εἰς πρόοδον ἢ βαίνει πρὸς παρακμίν.

Ἡ ἀνάλυσις αὐτὴ προϋποθέτει, ἐκ μέρους τοῦ γεωγράφου, γνῶσιν τῶν μεθόδων καὶ συμπερασμάτων τῶν συγγενῶν ἐπιστημῶν, τόσον τῶν ἀσχολου-

μένων μὲ τὸ φυσικὸν περιβάλλον: γεωλογίαν, βιογεωγραφίαν, κλιματολογία, ὅσον καὶ τῶν ἀσχολουμένων μὲ τὸν ἄνθρωπον: ἱστορίαν, οἰκονομικὴν, κοινωνιολογίαν. Ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν, ἡ ἀνθρωπογεωγραφία εἶναι *συνθετικὴ* ἐπιστῆμη.

ἡ ἀνθρωπογεωγραφία εἶναι ἐπιστῆμη συνθετικὴ

Ἡ ἀνθρωπογεωγραφία εἶναι ἐπιστῆμη συνθετικὴ, διότι καὶ τὸ περιβάλλον ὅπου διαβιοῖ μία ἀνθρωπίνη κοινότης ἀποτελεῖ σύνθεσιν. «Ἐχομεν ἀνάγκην προστασίας ἐκ τοῦ ψύχους· αὐτὸ ὁμως δὲν ἀποκλείει τὴν ἀνάγκην νὰ προστατευθῶμεν, συγχρόνως, ἐκ τῆς πείνης, τῶν λύκων ἢ τῶν χιονοστιβάδων.»²

Ἡ κατανομή τοῦ πληθυσμοῦ, ἡ ἐκλογή τῆς τοποθεσίας τῶν χωρίων, ἡ σύνθεσις τῶν ἀγροτικῶν δραστηριοτήτων ἐξαρτῶνται ἐξ ὄλων τῶν στοιχείων τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος συγχρόνως, ἀλλὰ καὶ ἐκ πλήθους ἄλλων παραγόντων. Διὰ τὸν λόγον αὐτόν, εἰς γενικὰς γραμμάς, ἡ ἀνθρωπογεωγραφία ἀσχολεῖται μὲ διπλὴν σειράν αἰτίων: αἰτία ὀφειλούμενη εἰς τὴν φύσιν καὶ αἰτία ὀφειλούμενη εἰς τὴν ὑπὸ μελέτην κοινωνικὴν ὀμάδα.

Εἰς τὴν Γαλλίαν, κατὰ παράδοσιν, δὲν ὀφίσταται, εἰς τὴν παιδείαν τοῦ γεωγράφου, διαχωρισμὸς μεταξὺ *φυσικῆς γεωγραφίας* καὶ ἀνθρωπογεωγραφίας· ἡ μία συνοδεύει ἀπαραιτήτως τὴν ἄλλην. Ἡ γεωμορφολογία, ἡ κλιματολογία, ἡ βιογεωγραφία εἶναι συνεπῶς αἱ πλέον γειτονικαὶ καὶ οἰκείαι ἐπιστῆμαι εἰς τὸν ἀσχολούμενον μὲ τὴν ἀνθρωπογεωγραφίαν. Αὐτὸ ὁμως δὲν σημαίνει ὅτι ἡ πορεία τῆς ἀνθρωπογεωγραφίας κατευθύνεται πάντοτε κατὰ τὸ γνωστὸν σχῆμα, ἐκ τῆς μελέτης τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος εἰς τὴν μελέτην τῶν τρόπων διενεθησέως του, ἢ ὅτι στηρίζεται μόνον ἐπὶ τῆς σχέσεως αἰτιότητος ἢ ὅποια συνδέει τὴν πρώτην πρὸς τὴν δευτέραν. Ἡ ἐπιθυμητὴ πορεία εἶναι ἡ ἀντίστροφος. Τὸ βασικὸν δεδομένον εἶναι ἀναμφισβητήτως ἡ γενικὴ κατανομὴ τῶν ἀνθρώπων. Ἀπλούστατα ὁμως παρατηρήσεις ὀδηγοῦν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ φυσικὴ γεωγραφία εἶναι τελειῶς ἀνεπαρκὴς νὰ τὸ ἐρμηνεύσῃ. Παραδείγματος χάριν, τὸ δέλτα τοῦ Ἀμαζονίου δὲν κατοικεῖται, ἐνῶ τοῦ Γάγγη εἶναι πυκνοκατοικημένον, παρ' ὅλον ὅτι καὶ τὰ δύο εὐρίσκονται ὑπὸ παρόμοια κλίματα καὶ διαθέτουν παραπλησίως φυσικὰς δυνατότητας. Εἰς τὸ ἴδιον γεωγραφικὸν πλάτος καὶ μὲ πλουτοπαραγωγικὰς πηγὰς τῆς αὐτῆς σημασίας, ἡ Φινλανδία καὶ ἡ Ἀλάσκα συντηροῦν 10 κατοίκους κατὰ τετραγωνικὸν χιλιόμετρον ἢ πρώτη καὶ ὀλιγότερον τοῦ ἐνὸς ἢ δευτέρα. Ὁμοίως—διὰ νὰ ἐπιβεβαιώσωμεν εἰς τὰ μεσογειακά πλάισια—ἡ Κρήτη παρουσιάζει πυκνότητα πληθυσμοῦ τῆς τάσεως τῶν 60

2. P. George, *La géographie active: Problèmes, doctrine et méthode*, σ. 11.

1. Βλέπε Guy Burgel, «Δομικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ πολεοδομικοῦ συγκροτήματος "Ἀθηνῶν", εἰς περιοδικὸν *Κοινωνιολογικὴ Σκέψη*, τεῦχος 2, Ἀθήναι 1966.

κατοίκων κατὰ τετραγωνικὸν χιλιόμετρον, ἐνθ' ἡ Σικελία τῶν 200. Ἐπομένως, αἱ ἀντίστοιχοι πλουτο-παραγωγικὰ πηγάι τοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ ὑπεδάφους δὲν ἄρκοιεν διὰ τὴν ἐξηγήσασιν τοιαύτην ἀνισότητα. Πρέπει νὰ ἐπικαλεσθῶμεν ἐν προκειμένῳ τὴν κοινωνιολογίαν καὶ τὴν ἱστορίαν.

Ἐο γεωγράφος δὲν πρόκειται νὰ ἐκτελέσῃ ὁ ἴδιος τὸ ἔργον τοῦ κοινωνιολόγου ἢ τοῦ ἱστορικοῦ. Ἄπλως χρησιμοποιεῖ τὰ συμπεράσματά των. Αὐτὸ, ἐξ ἄλλου, δὲν σημαίνει ὅτι ἡ ἀνθρωπογεωγραφία διατηρεῖ τὸ προβάδισμα. Ὅλαι αἱ ἐπιστῆμαι αἱ ὁποῖαι ἔχουν ὡς ἀντικείμενον τὸν ἄνθρωπον ἐργάζονται μὲ βάσιν τὸ αὐτὸ δεδομένον. Μόνον ἡ ὀπτική των γωνία διαφέρει.

ἡ γεωγραφία εἶναι ἐπιστήμη τοῦ χώρου καὶ τοῦ συγκεκριμένου

Ἀντικείμενον τῆς μελέτης τοῦ γεωγράφου εἶναι πάντοτε ὁ *χώρος*. Ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τῆς *ἐπιστημονικῆς* γεωγραφίας, ὁ γεωγράφος εἶναι ὁ ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος συντάσσει *χάρτας*. Κατὰ κάποιον τρόπον, διὰ τὸν γεωγράφον τὰ πάντα ἀρχίζουν καὶ τὰ πάντα τελειῶσιν μὲ ἓνα χάρτην. Ὁ χάρτης ἀποτελεῖ ἀφετηρίαν. Ἡ σύνταξις, οὕτω, ἐνὸς χάρτου *ὑπὸ μεγάλην κλίμακα* τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ¹ ἐπιτρέπει καρποφόρους παρατηρήσεις· ἡ σημασία τοῦ ἀναγλύφου διὰ τὴν πυκνότητα τοῦ πληθυσμοῦ καθίσταται εἰς τὸν χάρτην αὐτὸν προφανής, ἀλλὰ ἐμφανίζονται καὶ ἀντιθέσεις, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ἀνάγκην περαιτέρω ἐξηγήσεων: ἐπὶ παραδείγματι, ἡ διαφορά ὡς πρὸς τὴν πυκνότητα τοῦ πληθυσμοῦ μεταξὺ τῆς πυκνοκατοικημένης Μεσογείας καὶ τῆς Ἡλίδος ἢ ὁποῖα κατοικεῖται ὀλιγότερον.

Ἐο χάρτης ἐκφράζει γεωγραφικῶς τὰ δεδομένα τῆς στατιστικῆς. Συγχρόνως, ὁ χάρτης ἀποτελεῖ καὶ ἀφετηρίαν διὰ τὴν ἀναζήτησιν συσχετισμῶν καὶ διὰ τὴν ἐπαλήθευσιν εἰς τὴν ὑπαιθρον.

Ἀντιστρόφως πάλιν, μετὰ τὰς ἐπαληθεύσεις εἰς τὴν ὑπαιθρον, πρέπει καὶ αὐταὶ νὰ εἶναι δυνατόν νὰ ἔρμηνευθοῦν δι' ἐνὸς χάρτου. Ὁ χάρτης ἀποτελεῖ συγχρόνως τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος τῆς γεωγραφικῆς ἐργασίας: ἐκφράζει τὴν φροντίδα διὰ τὸν ἐπακριβῆ προσδιορισμὸν τῶν τοποθεσιῶν. Ἡ φροντίς αὕτη προέρχεται ἀπὸ μίαν ἄλλην ἀνάγκην, χαρακτηριστικὴν διὰ τὸν γεωγράφον: τὴν ἀνάγκην διὰ τὸ συγκεκριμένον. Ὁ γεωγράφος δὲν εἶναι ὁ ἄνθρωπος τοῦ γραφείου ἀλλὰ τῆς ὑπαιθρου. Ὁ μέγας Γάλλος εἰδικὸς διὰ τὴν ἀλπικὴν γεωγραφίαν Raoul Blanchard ἔλεγεν ὅτι «ἡ γεωγραφία μαθαίνεται μὲ τὰ πόδια». Καὶ ἦτο ὑπερήφανος διότι εἶχεν ἐπισκεφθῆ τοῦλάχιστον μίαν φοράν κάθε χωρίον τῶν δυτικῶν Ἄλπεων. Ἡ ἐνατένισις τοῦ τοπίου, ἡ σύζητησις μὲ τοὺς τοπι-

κοὺς παράγοντας, μὲ τοὺς ἀπλοὺς χωρικοὺς, εἶναι στοιχεῖα ἀναντικατάστατα. Ἡ μελέτη τῶν ἀρχείων καὶ τῶν στατιστικῶν εἶναι μία προκαταρκτικὴ ἐργασία, χρήσιμος, ὅσον τὸ δυνατόν, διὰ τὸν προσανατολισμὸν τῶν ἀναλαμβάνοντων ἐρευνῶν. Ἄλλὰ κατ' οὐδένα τρόπον εἶναι ἐπαρκής. Κάθε νέον βῆμα τοῦ γεωγράφου πραγματοποιεῖται μὲ βάσιν τὴν ἐμπειρίαν του ἐπὶ τῆς ὑπαιθρου καὶ τὴν φροντίδα του νὰ γνωρίσῃ τὸν ἄνθρωπον καὶ πράγματα.

Ἐπὶ πλεόν, ὅσονδῆποτε πλήρεις αἱ ἀκριβεῖς ἐὰν εἶναι αἱ στατιστικαί—πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν συμβαίνει πάντοτε—πολλὰ στοιχεῖα διαφεύγουν. Ἐλαχίστας πληροφορίας παρέχουν οἱ ἀριθμοὶ διὰ τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ πληθυσμοῦ, τὴν ἐσωτερικὴν μετανάστευσιν, τὴν ζώνην ἐπιρροῆς κάθε πόλεως καὶ τὰς σχέσεις τῆς μὲ τὴν γειτονικὴν ὑπαιθρον. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον αἱ περιστασιακὰ ἐκδοθεῖσαι εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀνθρωπογεωγραφικὰ μελέται ἀποτελοῦν ὅτι θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἀποκαλέσωμεν *μοιρογραφίαν*, ἐὰν ὁ δρος αὐτὸς δὲν εἶχεν ἐνίοτε ἔννοιαν μειωτικὴν ἢ ἔστω περιοριστικὴν. Αἱ μελέται αἱ ὁποῖαι δημοσιεύονται εἰς τὸ παρὸν τεύχος τοῦ περιοδικοῦ ἀκολουθοῦν τὴν μορφήν αὐτὴν τῆς μοιρογραφίας καὶ ἐπιδιώκουν νὰ παρήσχωσιν μίαν ἐπακριβῆ εἰκόνα συγκεκριμένων καταστάσεων.

Αἱ μελέται αὐταὶ πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ὡς μέρος «μῆς γεωγραφικῆς ἀπογραφῆς τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου».² Ἡ ἀκριβὴς γνώσις τῶν διαφορῶν περιοχῶν τῆς Ἑλλάδος εἶναι ἐπιθυμητὴ ὅχι μόνον πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς ἐπιστημονικῆς περιεργίας, ἀλλὰ κυρίως διότι εἶναι δυνατόν νὰ χρησιμεύσῃ ὡς θεμέλιον διὰ τὴν ἀνάπτυξίν των, ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς ἀρμοδίας Ὑπηρεσίας τοῦ Ὑπουργείου Συντονισμοῦ («Ὑπηρεσία Περιφερειακῆς Ἀναπτύξεως»).

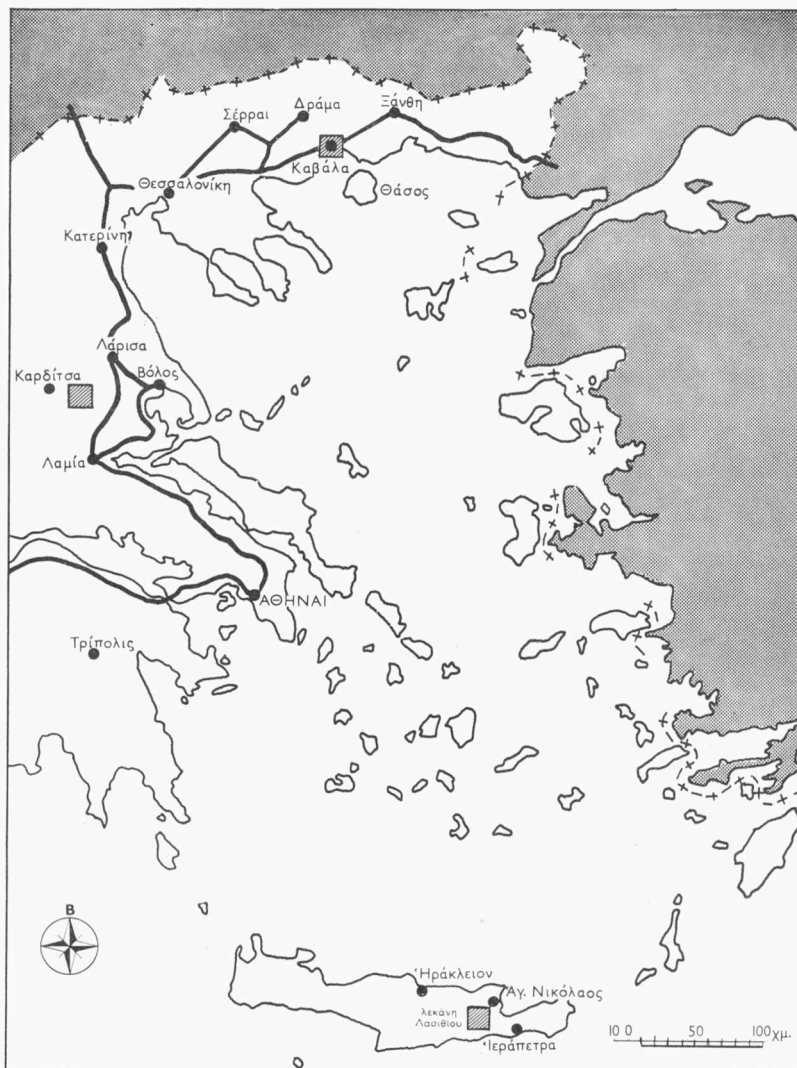
ἡ γεωγραφία τῶν περιοχῶν καὶ ἡ διευθέτησις τοῦ χώρου

Κατὰ τὴν ἐπιστημονικὴν του πορείαν ὁ γεωγράφος, μελετῶν τὸ τοπίον, δδηγείται εἰς τὴν διαίρεσιν τοῦ χώρου κατὰ *περιοχάς*. Ὁ καθορισμὸς τῶν περιοχῶν καὶ ἡ χάραξις τῶν ὁρίων των ὑπῆρξαν καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι ἐκ τῶν κυριωτέρων ἐπιδιώξεων τῆς γαλλικῆς γεωγραφικῆς σχολῆς. Τὸ ἐγχείρημα αὐτὸ προϋποθέτει ὅτι δὲν περιοριζόμεθα εἰς τὸ πλαίσιον τῆς φυσικῆς περιοχῆς, ὅπως αὕτη προσδιορίζεται ἀπὸ μίαν *ὕδρογραφικὴν λεκάνην*, ἀπὸ μίαν *γεωλογικὴν ἐνότητα* ἢ ἀπὸ σειρὰν ὑψομάτων. Οὕτε πάλιν πρόκειται διὰ τὴν ταύτισιν τῆς γεωγραφικῆς περιοχῆς πρὸς τὴν διοικητικὴν: διότι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ μελέτη τῶν περιοχῶν τῆς Ἑλλάδος θὰ περιορίζετο εἰς τὴν ἀπαριθμῆσιν τῶν διαφορῶν νομῶν τῆς.

Κάθε γεωγραφικὴ περιοχὴ ἐγγράφεται, βεβαίως,

1. B. Kayser, «La carte de la distribution géographique de la population grecque en 1961», εἰς *Annales: Economiques, Sociétés, Civilisations*, 1965, ἀριθ. 2.

2. B. Kayser, εἰς περιοδικὸν *Κοινωνιολογικὴ Σκέψη*, τευχὸς 1, Ἀθῆναι 1966.

Εἰς τὸν ἀνωτέρω χάρτην τμήματος τῆς Ἑλλάδος ἐμφανίζονται αἱ περιοχαὶ (σημειούμεναι διὰ πλαισίου) διὰ τὰς ὁποίας ἔχουν ἀφιερωθῆ εἰδικαὶ ἀνθρωπογεωγραφικαὶ μελέται εἰς τὸ παρὸν τεύχος, συνταχθεῖσαι ὑπὸ Γάλλων συνεργατῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Κέντρου Κοινωνικῶν Ἑρευνῶν: μελέτη διὰ τὴν Καβάλαν, τοῦ κ. Pierre-Yves Réchoux, Ὑφηγητοῦ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Τουλούζης; μελέτη διὰ τὴν περιοχὴν πλησίον τῆς Καρδίτσας, τοῦ κ. Michel Sivégnon, Ὑφηγητοῦ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Λυόνος; δύο μελέται διὰ τὴν λεκάνην (πόλιν) τοῦ Λασιθίου, ἡ πρώτη τοῦ κ. Pierre-Yves Réchoux, ἡ δευτέρα τοῦ κ. Emile Kolodny, Ἑρευνητοῦ εἰς τὸ Centre National de la Recherche Scientifique (Γαλλία).

ἐντὸς δεδομένου φυσικοῦ πλαισίου, τὸ ὁποῖον ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν καὶ τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ θεμέλιον τῆς ὁμοιογενείας τῶν τοπίων: εἶναι ἀληθές ὅτι ἡ σύστασις τῶν ἑδαφῶν καὶ ἡ ἰδιομορφία τοῦ κλίματος τείνουν νὰ εὐνοοῦν ὀρισμένες καλλιέργειας. Ἡ διευθέτησις ὁμοῦ τῶν περιοχῶν δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα φυσικῆς αἰτιοκρατίας: ἐχρειάσθη νὰ ἀναμεινωμεν μέχρι τοῦ 1963 διὰ τὴν ἀντιληφθῶμεν ὅτι τὸ ἐλληνικὸν ἑδαφος εἶναι καταλλήλοτατον διὰ τὴν καλλιέργειαν ζαχαροτεύλων, μὲ ἀποδόσεις ὑψηλοτέρας ἐκείνων τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Ἡ καθυστέρησις εἰς τὴν ἀνάπτυξιν, ὀφειλομένη εἰς ἱστορικοὺς λόγους καὶ εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἐξάρτησιν ἀπὸ τὰς βιομηχανικὰς χώρας, παρέχει τὴν ἐξήγησιν. Ἐξ ἄλλου, ἡ πρόσδος τῆς καλλιέργειας αὐτῆς, αὐστηρῶς ἐλεγχόμενη παρὰ τοῦ Ὁργανισμοῦ ὁ ὁποῖος διαχειρίζεται τὴν βιομηχανίαν ζαχάρους, ὠδήγησεν εἰς τὴν ἐδραίωσιν τοῦ ρόλου ὀρισμένων πόλεων ὡς ἡ Λάρισα ἢ αἱ Σέρραι ἐντὸς τῆς περιοχῆς τῶν.

Τὸ ἀστικὸν δίκτυον ἀποτελεῖ τὴν βᾶσιν δι' οἰανδήποτε ὀργάνωσιν τῶν περιοχῶν. Ἡ πόλις κυριαρχεῖ εἰς ὀρισμένην περιφέρειαν: δημιουργεῖ μίαν περιοχὴν τὴν ὁποίαν διοικεῖ καὶ ἐξυπηρετεῖ μὲ διαφόρους ὑπηρεσίας, ἐμπορικὰς, τραπεζικὰς, νοσοκομεικὰς, σχολικὰς. Τὰ ὄρια τῆς ἐπιρροῆς τῆς πόλεως ἀποτελοῦν καὶ ὄρια τῆς γεωγραφικῆς περιοχῆς. Μία γεωγραφικὴ περιοχὴ ἐκφράζεται, συνεπῶς, δι' ἐνὸς πλέγματος σχέσεων καὶ τάσεων. Εἶναι βεβαίως δυνατόν τὰ ὄρια αὐτὰ ἐπιρροὴν νὰ συμπίπτουν πρὸς τὰ διοικητικὰ ὄρια ἢ τὰ φυσικὰ ὄρια, αὐτὸ ὁμοῦ δὲν εἶναι ἀπαραίτητον.

Ἡ μελέτη τοῦ ἀστικοῦ δικτύου ὁδηγεῖ εἰς τὴν μελέτην τῆς ὀργανώσεως τοῦ χώρου. Ἡ μελέτη αὐτὴ δὲν εἶναι καθαρῶς στατικὴ. Ὁ γεωγράφος δὲν

ἀντιμετωπίζει τὸ παρόν, δηλαδή τὸ ἀντικείμενον τοῦ ἔργου του, ὡς τέμμα μιᾶς ἐξελικτικῆς πορείας, ἀλλὰ ὡς μίαν στιγμὴν αὐτῆς τῆς πορείας. Ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν, ἡ γεωγραφία εἶναι ἐπιστήμη προγραμματισμοῦ: ἐπομένως ἡ γνώσις τῶν γεωγραφικῶν δεδομένων εἶναι ἀπαραίτητος εἰς τὴν διευθέτησιν τοῦ χώρου.

Διὰ τὴν ἑλληνικὴν πραγματικότητα, ἡ γνώσις αὐτὴ εἶναι περισσότερον ἀναγκαία, διότι ἡ ἀπογραφὴ τῶν φυσικῶν πόρων δὲν ἐγένετο κατὰ τρόπον συστηματικόν (ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς μεταλλευτικὰς πηγὰς ἢ τὰς ὑδατίνιας δυνατότητας) καὶ ἡ ἀνθρωπογεωγραφία, ὡς τοῦλάχιστον νοεῖται ἐν Γαλλίᾳ, δὲν ἔχει καταλάβει ἀκόμη τὴν θέσιν της εἰς τὴν ἀνωτάτην ἐκπαίδευσιν τῆς Ἑλλάδος. Ἡ προσπάθεια διευθετήσεως τοῦ χώρου ἢ ὁποία ἀνελήθη ὑπὸ τῶν ἐλληνικῶν Ὑπηρεσιῶν Περιφερειακῆς Ἀναπτύξεως εἶναι μία προσπάθεια «ἐφηρμοσμένης γεωγραφίας». Ἀναμφιβόλως, ἀποστολὴ τῶν γεωγράφων δὲν εἶναι νὰ ὑποκαταστήσῃ τὸν ἀκούοντα τὴν κρατικὴν ἐξουσίαν, τοῦ ὁποίου ἡ ἀρμοδιότης εἶναι ἄλλης φύσεως: δύναται ὁμοῦ νὰ προσφέρῃ συνεργασίαν.

Βιβλιογραφία

- Vidal de la Blache, *Principes de géographie humaine*, Paris 1922.
 J. Brunhes, *La géographie humaine*, τόμοι 3, ἐκδόσις 4η, Paris 1934.
 A. Demangeon, *Problèmes de géographie humaine*, A. Colin, Paris 1942.
 Max Sorre, *Les fondements de la géographie humaine*, τόμοι 4, Paris 1943-1952.
 M. Le Lannou, *La géographie humaine*, «Bibliothèque de philosophie scientifique», Paris 1949.
 M. Derruau, *Précis de géographie humaine*, A. Colin, Paris 1962.
 P. George, R. Guglielmo, B. Kayser, Y. Lacoste, *La géographie active*, PUF, 1964.

Η ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ

Παραθέτομεν τινὰς ἐκ τῶν ἀνθρωπογεωγραφικῶν μελετῶν αἱ ὁποῖαι εἰσήχθησαν πρόσφατως εἰς τὴν βιβλιοθήκημ.

- Pierre Birot, Jean Dresch, «La Méditerranée et le Moyen-orient», Tome I: la Méditerranée occidentale, Paris 1953, Tome II: la Méditerranée orientale et le Moyen-orient, Paris 1956.
 André Blanc, Michel Drain, Bernard Kayser, «L'Europe Méditerranéenne», Paris 1967.
 Fernand Braudel, «La Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Phi-

- lippe II», 2ème édition, Paris 1966.
 Paul Claval, «Géographie générale des marchés», Paris 1962.
 Paul Claval, «Région et régionalisation dans la géographie française», Paris 1967.
 René Clozier, «Histoire de la géographie», Paris 1960.
 Colloques Internationaux du Centre National de la Recherche Scientifique (Paris, 11-16 octobre 1965), «Les problèmes agraires des Amériques Latines», Paris 1967.
 Max Derruau, «Précis de géographie humaine», 4ème édition, Paris 1967.
 René Dumont, «Terres vivantes: voyages d'un agronome autour du monde», Paris 1961.

- Jacqueline Beaujeu-Garnier, «Géographie de la population», Tome II, Paris 1958.
 Jacqueline Beaujeu-Garnier, «Images économiques du monde 1968», Paris 1968.
 Jacqueline Beaujeu-Garnier, Georges Chabot, «Traité de géographie urbaine», 2ème édition, Paris 1963.
 Pierre George, «La France», Paris 1967.
 Pierre George, «Géographie de la population», Paris 1965.
 Jean Labasse, «L'organisation de l'espace: éléments de géographie volontaire», Paris 1966.
 Max Sorre, «Les fondements de la géographie humaine», Tome II: les fondements techniques, 2ème édition, Paris 1954.